

ВАЛЕНТІСНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛЮДИНИ У СТРУКТУРІ РЕЧЕННЯ

У статті досліджено особливості функціонування прикметників лексико-семантичного поля морально-етичних характеристик людини в структурі речення; з'ясовано закономірності реалізації їхніх облігаторних і факультативних валентностей; проаналізовано іменні компоненти, які заповнюють об'єктну позицію при цих предикатах; визначено обставинні поширювачі речень з ними.

Ключові слова: прикметникові предикати зі значенням морально-етичних характеристик людини, семантико-синтаксична структура речення, облігаторний непередикатний компонент, факультативний непередикатний компонент, об'єктна синтаксема, суб'єктна синтаксема.

Функціональна парадигма лінгвістичної теорії кінця ХХ – початку ХХІ століття зумовила значну увагу дослідників до реченнєвірного потенціалу одиниць різних лексико-граматичних класів, зокрема й слів ознакової семантики. У синтагматичному аспекті прикметники слов'янських мов досліджували М. Прокопович, О. Шрамм, В. Павлов, М. Булахов, Д. Арбатський, П. Горна, Й. Андерш, І. Вихованець, А. Грищенко, І. Слинко, М. Плющ, З. Терлак, М. Степаненко тощо. Аналіз семантико-синтаксичної валентності предикативних прикметників української мови здійснений у працях І. Пасічник, В. Тимкової. Однак досі прикметники зі значенням морально-етичних характеристик не були об'єктом спеціального вивчення.

Метою статті є з'ясування їхніх валентнісних характеристик, семантичної сполучуваності та функціонального діапазону у структурі речення.

Прикметники зі значенням морально-етичних характеристик особи (МЕХО) у своїй основній, атрибутивній рідше – предикативній чи напівпредикативній позиції функціонують як одновалентні одиниці, прогнозуючи обов'язкову суб'єктну синтаксему – носія ознаки. Суб'єктом при таких предикатах (як одно-, так і дво-, тривалентних) виступають іменники – назви істот, збірні іменники із значенням сукупності людей (*народ, рід, покоління, уряд, челядь, молодь*), субстантиви – найменування частин людського організму (*обличчя, серце*), абстрактні іменники типу *розум, натура, душа, дух*, які позначають суб'єкта якості як метонімічну особу та займенники. Морфологічним засобом вираження його є називний відмінок. Наприклад: – ... *Тільки пам'ятайте, містер Іван, гітлерівські фашисти такі жорстокі, як і підступні* (Довж., 270); [Старий:] *І почалось. Погрожували пальцем. Злостивцем називали і зухвальцем. Що молодь вперта, і від того зло* (Кост. 1, 486); *Упир з холодними очима, пихатий словом і чолом, душа підступна і*

злочинна, закута в панцир і шолом (Кост. 2, 96).

Двовалентну рамку, якій відповідає трикомпонентна семантико-синтаксична структура речення, утворюють предикативні прикметники зі значенням МЕХО, відкриваючи дві облігаторні субстанціальні позиції – суб'єкта та об'єкта – або облігаторну суб'єктну і факультативну об'єктну позиції (S – P (Adj) – Obj).

Ядро елементарних простих речень із двовалентними предикатами якості на позначення МЕХО становлять такі синтаксичні структури, у яких семантика прикметникового предиката прогнозує в лівобічній позиції суб'єктну синтаксему, а в правобічній – власне-об'єктну синтаксему. Основна структурна формула таких двовалентних прикметників зі значенням МЕХО може реалізуватись у кількох моделях.

Носіями валентності у моделі N_1 -Adj- N_3 є ад'єктиви, що вказують на вірність людини своєму обов'язку, переконанням, почуттям (*вірний, відданий*) та прикметники із значенням відплати (*вдячний*). Активна валентність цих прикметників транспонована від дієслівної основи (наприклад: *дякувати комусь – вдячний комусь; віддати комусь (щось) – відданий комусь*) [4,49]. У лінгвістичній літературі такі предикативні прикметники разом із дієслівними зв'язками кваліфікують як аналітичні предикативні дієслівні еквіваленти [2,112]. Морфологічним оформленням облігаторної позиції об'єкта із синкретичним об'єктно-адресатним значенням [6,86] є давальний відмінок іменників – назв істот (зокрема найменування людей за посадами, діяльністю, діловими чи сімейними відносинами), а також субстантивів з абстрактним значенням (*принципи, правда, ідея, традиція, обов'язок, слово*): *Добрий козак вірний Богові, гетьманові, шаблі, дружині* (Лепк. 2, 195); *Ми і тепер вважаємо, що Сталін був відданим комунізмові ...* (І. Кошелівець) (УС 1, III, 628); *А поки що Ягуар Ягуарович, вірний принципам гуманності, дає людям можливість перепочити з дороги...* (Гонч., IV, 492); *Як та людина розчепила той атом, вчителька історії Ольга Михайлівна не знала, але була вдячна усім, хто той атом розчепив...* (Тар., 185).

Об'єктна синтаксема при прикметникових предикатах *покірний, прихильний, люб'язний, зичливий, послушний, непокірний, піддатливий* тощо є факультативною: *Здебільшого йшов [отаман] наперекір, був невспокоєний, упертий, непокірний усім, навіть собі* (Мушк., 452); *«Царю наш великодушний! Слову твому послушний, Я на суд твій правий став...»* (Фр. 1, IV, 97).

Високий ступінь продуктивності властивий моделі N_1 -Adj-до- N_2 . Організаційним центром її є прикметники зі значенням ставлення до інших людей, манерою поведінки в суспільстві, об'єднані семантичними компонентами «ввічливий», «добрий», «доброзичливий» / «неввічливий», «недоброзичливий», «жорстокий» (*тречний, добрий, привітний, ласкавий, неприяний, уважливий, ввічливий, прихильний, милостивий, немилостивий, неповажний, нешанобливий* тощо), «чуйний» / «байдужий» (*жалісний, байдужий, сліпий, глухий*) «справедливий» / «несправедливий» (*справедливий, несправедливий*), рідше з інтегральним значенням ставлення особи до праці (*беручий, охочий, загарливий, щирий, запопадливий, хапкий*), «щедрий» /

«жадібний» (*щедрий, жадібний*). Об'єктна синтаксема є облігаторним компонентом структури речення у поєднанні з предикатами *байдужий, сліпий, глухий* та прикметниками з семантикою ставлення до праці. У реченнях, конститутивними елементами яких є інші прикметники, вона є факультативною. Обов'язковість її вживання залежить від комунікативної настанови мовця.

Морфологічним втіленням об'єкта, на який спрямована названа якісна ознака, є здебільшого іменники – найменування осіб за різними ономасіологічними характеристиками, рідше – субстантиви абстрактної семантики (*біда, нещастя, утрата*, які є метафоричними трансформами конструкцій «до людей, які зазнали біди, нещастя») (для ад'єктивів із значенням ставлення до інших людей), абстрактні іменники типу *робота, наука, діло, ремесло, хазяйство* (для прикметників на позначення ставлення людини до праці, трудової діяльності). Наприклад: *Ми є милостиві навіть до ворогів, якщо вони розкаються щиросердно, і безпощадні до всіх непокірних* (Багр., 152); *Я не був справедливий до Мотронки* (Загр. 3, 18); *Всі знають, що Блаженко-старший дуже запопадливий до роботи* (Гонч., I, 96).

Функціональними еквівалентами моделі N_1 -Adj-до- N_2 є конструкції N_1 -Adj-коло- N_2 , N_1 -Adj-супроти- N_2 , N_1 -Adj-проти- N_2 , які, проте, є малопродуктивними: *Остан – спершу був повеселів: такий балакучий, такий щирий, – Мотрю жалує, коло теці ласкавий...* (Мирн., I, 336); *Облесний супротив його опікуна, він [Стальський] був брутальний супроти нього...* (Фр. 2, 6); – *Ви упереджені проти нас, хоч мені не зрозуміло, з яких причин* [СУМ;X,457]. Відношення, які встановлюються між носієм валентності та об'єктом поширювачем у двох останніх конструкціях, М. Степаненко визначає як контаміновані об'єктно-порівняльні [5,58].

Роль предиката у моделі N_1 -Adj-з- N_5 виконують прикметники зі значенням ставлення до інших людей, манери поведінки в суспільстві, зокрема *делікатний, жорстокий, чесний, правдивий, щирий, люб'язний, неправдивий, нещирий*. Морфологічним виразником об'єкта (який кваліфікують як об'єкт ставлення) є прийменниковий орудний відмінок. Лексичне наповнення об'єктної синтаксеми обмежене назвами осіб. Наприклад: *Писар, староста, урядник були з ним смирні, делікатні і також називали Терентієм Сафроновичем* (Вин., 609); [Валент:] *Та й ... я з тобою буду щирий, батьку...* (Укр., VI, 30).

Прикметникові предикати зі значенням ставлення до інших людей, манерою поведінки в суспільстві становлять конструктивне ядро моделі, у якій вони керують формою безприйменникового родового відмінка N_1 -Adj- N_2 , яка позначає об'єкт ставлення або набуває семантики суб'єкта оцінного ставлення. Для останнього типу речень характерна невідповідність семантико-синтаксичної та формально-граматичної структури. Пор.: [Гелен:] *Кассандро, годі! Я глухий для тебе, так же твої слова німі для мене* (Укр., IV, 71) і *... я для тебе буду красивою, а для когось, може, й ніякою. А для когось лихою, впертою...* (Кост. 1, 193) (тобто *Хтось вважатиме мене лихою, впертою*).

Ад'єктиви мікрополя прикметників, що виражають загальну

характеристику людини з погляду дотримання нею моральних норм, об'єднані значенням «який не має за собою вини (гріха), ні в чому не провинився» та антонімічні їм (*праведний, чистий, безгрішний, невинний, невинуватий, неповинний, винний, винуватий, грішний*), у функції предиката організують модель N_1 –Adj–перед (пред)– N_5 . Зрідка конструктивними елементами моделі виступають лексичні одиниці *гордий, зухвалий, чваньковитий, пихатий*. Семантика об'єкта багатопланова: він набуває значення об'єкта впливу (*Він [Чіпка] почував себе винуватим перед Галею...* (Мирн., I, 608), об'єкта ставлення (... *Стась вийшов чваньковитим, гордим перед народом* (Н.-Лев., II, 19) чи виступає мірилом якості, названої предикативним прикметником (*Я чистий і безгрішний перед Богом і перед моїм народом...* (Мушк., 699); *Гей, на Русі во дні они Жив муж славний, муж великий, Муж був праведен пред богом...* (Фр. 1, IV, 369). Факультативну позицію об'єкта заповнюють іменники-найменування осіб, релігійних понять (*Бог*), сукупностей людей (*народ, суспільство*), абстрактні поняття (*закон, совість*).

Другий тип семантико-синтаксичної структури речень сформований двовалентними предикатами якості, які визначають лівобічною валентністю суб'єктну синтаксему зі значенням носія ознаки, а правобічною – об'єктну синтаксему із семантикою обмеження. Основною реалізацією базової структури на морфолого-синтаксичному рівні є модель N_1 –Adj– N_5 . Лексичний склад залежного компонента (об'єкта) репрезентують іменники – назви людського організму та його частин (*тіло, серце, чоло*), абстрактні іменники – найменування понять, за якими характеризують людину (*душа, дух, вдача, норов, натура*) та субстантиви процесуальної семантики (*дія, думка, милість*). У функції предиката переважно виступають прикметники в переносному значенні (*глухий, крутий, чистий, високий, низький, м'який*), які разом із залежною словоформою є фразеологічними сполуками або тяжіють до них. Наприклад: *Харитон – викапаний батько. Такий же натоптуватий, такий же рукатий, така ж темна пляма на підборідді, й такий же глухий серцем і крутий вдачею* (Мушк., 355); *Юнак – чистий думками і непорочний діями* (Гонч., II, 102). Об'єктна синтаксема із семантикою обмеження може зливатися з предикативним прикметником, внаслідок чого утворюється складне слово, яке виражає якісний стан істоти [3,117], пор.: ... *душею він [Порфир] добрий і в школі зовсім не найгірший...* (Гонч., V, 389) → *Він [Порфир] добродушний і в школі зовсім не найгірший; ... сам свекор Кирило, м'який серцем, але скупий язиком, був змушений втрутитися в справу...* (Мат. 1, 9) → *Сам свекор Кирило, м'якосердий, але скупий язиком, був змушений втрутитися в справу.*

Аналізована конструкція має варіативні моделі реалізації, у яких функцію об'єктного поширювача виконують слова *на вигляд, на вид, на вдачу, з вигляду, з лиця, з натури*, абстрактні іменники. Близькими до них є конструкції з облігаторним об'єктним конкретизатором, морфологічно оформленим субстантивами у формі прийменникового знахідного відмінка, що позначають, зокрема, процеси мовлення (*язик, слово*) – N_1 –Adj–на– N_4 . Такі структури зазнають фразеологізації. Наприклад: *Умний такий, дотепний, заграничний чоловік... А який благородний на вид, які вірні очі – собака!* (Лепк. 2, 283); *Та*

ще й не знати, де воно ліпше: при боці в султана, який щедрий на милості (...), а чи в самого чорта в зубах (Загр. 1, 433); – Федора. Він гарний парубок. Він буде кращий і від Тимофія, і від їх усіх. **Ті тільки гострі на язик, а се – плохий, мовчазливий** (Мирн., II, 257).

У семантико-синтаксичній структурі речень третього типу ад'єктивний предикат МЕХО прогнозує лівобічну позицію суб'єкта та правобічну – об'єкта зі значенням уточнення. Основною моделлю реалізації цього типу є N_1 -Adj-в (у)- N_6 . Організаційним центром її можуть бути всі прикметники зі значенням МЕХО. Об'єктний компонент конкретизує, доповнює семантику предиката вказівкою на ситуацію, сферу вияву якості, його позицію займають абстрактні іменники зі значенням дій, процесів, психічного стану (*виступ, розмова, робота, злочин, претензія, почуття, віра, ставлення, кохання, дружба* тощо). **У розмовах [Хома Підситичок] ввічливий і не лихослов** (Тют. 1, 81); **А що, коли ти дійсно був несправедливим у своїй недовірі, в своїй упередженості до тогож таки Богдана?** (Гонч., IV, 131); ... **Маринка ... однаково віддана і в коханні, і в дружбі, і в боротьбі** (Г. Костюк) (УС 1, I, 390); **Хай Бог тебе простить, коли в чім грішний** (Грінч., II, 539).

Таке ж значеннєве наповнення властиве конструкції N_1 -Adj- N_5 , яка функціонально еквівалентна реалізації N_1 -Adj-в (у)- N_6 . Пор.: – **Чим же люди винні?** – *сповідає Христя* (Мирн., I, 479).

Чотирикомпонентна схема S – Adj – Obj – Obj має три моделі представлення: N_1 -Adj- N_3 -за- N_4 , N_1 -Adj-перед- N_5 -в (у)- N_6 та N_1 -Adj- N_3 - N_5 . Носіями валентності є прикметникові предикати, що виражають загальну характеристику людини з погляду дотримання нею моральних норм (*винен, грішний, чистий, чесний*), указують на вірність людини своєму обов'язку, переконанням, почуттям (*вірний, відданий*) та предикати якості із значенням відплати (*вдячний*): [Бруклі:] **Я вам так вдячна за мого Томаса...** (Укр., V, 98); **Хлопець винен перед Богом у тому, що посягнув на чуже життя; Я буду вірний тобі усією душею.**

Тривалентні предикати якості вимагають заповнення облігаторних позицій суб'єкта і власне-об'єкта та факультативної позиції другого об'єкта або прогнозують одну облігаторну суб'єктну та дві факультативні об'єктні позиції. Морфологічним засобом вираження об'єктної синтаксеми є безприйменникові та прийменникові форми іменників (займенників), а подекуди – предикатні синтаксеми. «Модально-пропозитивні відношення підрядної частини трансформуються в об'єктні, специфіку яких становить семантична недостатність опорних прикметникових предикатів, що зумовлює появу пов'язаного з ними залежного компонента для розкриття їхнього змісту. Згортання підрядного речення веде до витворення вторинної (слабкої) валентності, і це сприяє утворенню приприсудкового підрядного члена з об'єктним значенням, вираженого формою прийменникового знахідного відмінка» [3,65]: **Я ненавиджу його за те, що він був мій батько, і вдячний йому, що його тепер нема** (Б. Антоненко-Давидович) (УС 2, II, 583) → **Я вдячний батькові за його відсутність.**

Три- та чотирикомпонентні схеми формують предикати МЕХО, які, крім

суб'єктного та об'єктного компонентів передбачають наявність обставинного детермінанта. Адвербіальний компонент є необхідним конкретизатором ознаки, проте його морфологічне вираження є довільним. Найчастіше такими адвербіалами є:

1) обставини способу дії – *Немилосердно молоденька, ... наївна, подитячому безпосередня, щира, як переважно волиняни, Валя до того впливала Безбородькові на нерви, що він свідомо старався уникати її* (Вільде, 255-256);

2) обставинні поширювачі зі значенням якісної конкретизації ознаки: *Вони* [представники] *були дуже різні, але... винятково чемні* (Довж., 268); [Перший монах:] ... *Вона така побожна! Вона цютлива з голови до ніг* (Кост. 1, 509);

3) обставини місця – [Степан:] *Бо ти не знаєш, які тут люди мстиві...* (Леся Українка) (УС 1, I, 127);

4) обставини часу – *При людові не стане ворог горло дерти, Бо тільки добрий друг бува завжди одвертим* (Сим., 79); *Але після того став Іван якийсь лютий і недобрий ...* (Мат. 2, 46);

5) обставини мети – *Милосердними треба вам бути Задля всього живого* (І. Франко) (УС 1, I, 56);

6) обставини причини – *Михайло став жорстокий до світу від відчуття неспроможності змінити власне життя*; [Неофіт-раб:] ... *І я ще маю жебрати одежі отій своїй з біди гулящій жінці...* (Укр., III, 251);

7) адвербіальні поширювачі з порівняльним значенням – *Був тоді у Плаксія Лютий посіпака, Віроломний, як змія, Капітан макака* (Симон., 160); *Цар був жорстокий і наглий, як дикун, але почуття справедливості не було чуже його великій і, як безодня, незглибимій душі* (Лепк. 2, 273). Поширювачі з порівняльною семантикою, на відміну від інших, мають безприйменникову форму вираження, яка конденсує порівняльні семантико-синтаксичні відношення між підрядною порівняльною і головною частинами складнопідрядного речення, що є синтезом модально-пропозитивних відношень та відношень тотожності, і значення зредукованого предиката якості підрядної порівняльної частини, що лексично тотожний з предикатом якості головної частини [6,56];

8) обставинні поширювачі із синкретичним значенням – *А до того ж вона безпощадна в своєму гніві...* (В. Симоненко) (УС 1, III, 199).

Прикметникові предикати зі значенням МЕХО у семантико-синтаксичній структурі речення можуть передавати:

а) безвідносний ступінь інтенсивності ознаки в аналітичній, рідше синтетичній формах недостатнього та надмірного вияву: [Друг:] *У вас, мабуть, склалося враження, що мій приятель трохи нахабнуватий...* (Стельмах, 131); *Батько був у нас вельми добродушний...* (В. Шевчук) (УС 1, III, 455); ... *Розумієш? Переконати... Чоловіки в цьому дуже податливі!* (Вільде, 296);

б) співвідносний ступінь вияву ознаки в синтетичній та зрідка в аналітичній формах вищого і найвищого ступенів порівняння. Функціонування прикметникових предикатів у формах компаративів та суперлятивів розширює їхню валентну рамку додаванням правобічного компонента – об'єкта

порівняння. Наприклад: *Якась ти неначе **чистіша** собою і **невинніша**, ніякого гріху на совісті не чуєш* (Лепк. 1, 375); *Ці Штокали (...), мабуть, **найскупіші** у світі* (Тют. 2, 609); *Та Іван Антонович сам **хитріший** за всіх **хитрих*** (Гонч., I, 306).

Отже, прикметникові предикати із значенням МЕХО функціонують у реченні як одно-, дво-, тривалентні одиниці, прогножуючи заповнення облігаторної позиції суб'єкта – носія ознаки, облігаторної (факультативної) позиції об'єкта (об'єктів) та адвербіального поширювача. Ураховуючи кількість і якість правобічних та лівобічних компонентів, можна виділити такі мінімальні структурні типи речень, оформлені предикатами МЕХО: S – Adj, S – Adj – Obj, S – Adj – Obj – Obj, S – Adj – Obj – Obj – Adv. Морфологічним втіленням суб'єкта є називний відмінок. Безприйменникові та прийменникові відмінки оформлюють об'єктні та обставинні правовалентні компоненти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1983. – 219 с.
2. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1987. – 231 с.
3. Пасічник І. А. Семантико-синтаксична валентність предикативних прикметників : дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.01 / Пасічник Ірина Анатоліївна. – Луцьк, 1998. – 219 с.
4. Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 1986. – 175 с.
5. Степаненко М. І. Прикметниково-іменникові словосполучення у сучасній українській літературній мові (формально-синтаксичний і семантичний аналіз) / М. І. Степаненко. – Полтава : Полтава, 1992. – 104 с.
6. Тимкова В. А. Двоскладні речення з предикатами якості в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Тимкова Валентина Андріївна. – Вінниця, 1997. – 174 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЇХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- Багр. – Багряний Іван. Сад Гетсиманський / Іван Багряний. – К. : Школа, 2008. – 512 с.
- Вин. – Винниченко В. Краса і сила / В. Винниченко. – К. : Дніпро, 1989. – 752 с.
- Вільде – Вільде І. Сестри Річинські : Роман / І. Вільде. – К. : Гамазин, 2010. – 640 с.
- Гонч. – Гончар О. Т. Твори : В 7-и т. – К. : Дніпро, 1987-1988.
- Грінч. – Грінченко Б. Д. Твори : В 2-х т. / Б. Д. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1990.
- Довж. – Довженко О. Кіноповісті. Оповідання / О. Довженко. – К. : Наукова думка, 1986. – 712 с.
- Загр. 1 – Загребельний П. А. Роксолана : Роман / П. А. Загребельний. – К. : Дніпро, 1983. – 583 с.
- Загр. 2 – Загребельний П. А. Я, Богдан (Сповідь у славі) : Роман (Початок). / П. А. Загребельний. – К. : Дніпро, 1984. – 287 с.
- Загр. 3 – Загребельний П. А. Я, Богдан (Сповідь у славі) : Роман (Закінчення). / П. А. Загребельний. – К. : Дніпро, 1984. – 281 с.
- Кост. 1 – Костенко Л. В. Вибране / Л. В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
- Кост. 2 – Костенко Л. Поезія / Л. Костенко, О. Олесь, В. Симоненко, В. Стус. – К. : Наукова думка, 1998. – 224 с.
- Лепк. 1 – Лепкий Б. Мотря / Б. Лепкий. – Львів : Червона калина, 1991. – 390 с.

- Лепк. 2 – Лепкий Б. Не вбивай. Батурин / Б. Лепкий. – Львів : Червона калина, 1991. – 452 с.
- Мат. 1 – Матіос М. Майже ніколи не навпаки / М. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2007. – 176 с.
- Мат. 2 – Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2007. – 188 с.
- Мирн. – Мирний Панас. Твори: В 2-х т. / Панас Мирний. – К. : Наукова думка, 1989.
- Мушк. – Мушкетик Ю. М. Яса : Роман / Ю. М. Мушкетик. – К. : Дніпро, 1990. – 831 с.
- Сим. – Симоненко В. Берег чекань / В. Симоненко. – Мюнхен : Сучасність, 1973. – 310 с.
- Стельмах – Стельмах Я. М. Запитай колись у трав... : П'єси / Я. М. Стельмах. – К. : Радянський письменник, 1986. – 276 с.
- СУМ – Словник української мови : В 11-и т. / [ред. колегія : І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
- Тар. – Тарасюк Г. Храм на болоті : Новочасна притча / Г. Тарасюк. – К. : Відродження, 2007. – 222 с.
- Тют. 1 – Тютюнник Г. М. Вир : Роман / Г. М. Тютюнник. – К. : Дніпро, 1995. – 565 с.
- Тют. 2 – Тютюнник Григір. Холодна м'ята : Оповідання, повісті, твори для дітей / Григір Тютюнник. – К. : Український письменник, 2009. – 843 с.
- Укр. – Українка Леся. Зібрання творів у 12-и т. / Леся Українка. – К. : Наукова думка, 1975-1977.
- УС 1 – Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : У 3-х кн. – К. : Рось, 1993-1994.
- УС 2 – Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: В 4-х кн. – К. : Аконіт, 2001.
- Фр. 1 – Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и т. / І. Я. Франко. – Т. 1-10. – К. : Наукова думка, 1976-1977.
- Фр. 2 – Франко І. Перехресні стежки : повість / І. Франко. – Кіровоград : Степова Еллада, 2000. – 256 с.

В статье рассматриваются особенности функционирования прилагательных лексико-семантического поля морально-этических характеристик человека; исследуются закономерности реализации их облигаторной и факультативной валентности, анализируются именные компоненты, которые заполняют объектную позицию при рассматриваемых предикатах, и обстоятельственные детерминанты.

Ключевые слова: предикативные имена прилагательные со значением морально-этических характеристик человека, семантико-синтаксическая структура предложения, облигаторный непредикативный компонент, факультативный непредикативный компонент, объектная синтаксема, субъектная синтаксема.

The features of the functioning of adjectives lexical-semantic field of moral and ethical characteristics of the person in the sentence structure are studied in the essay. Patterns of their obligatory and optional valencies are analyzed as well as nominal components that fill the object's position in these predicates and the adverbial redistributors of sentences with them.

Key words: predicative adjectives with the meaning of the moral and ethic characteristics of the human being, semantico-syntactic structure of the sentence, obligatory non-predicative component, optional non-predicative component, the subject syntaxema, the object syntaxema.